

Výtvarné projekty

Výtvarné projekty jsou členité celky, které se skládají z několika řad výtvarných prací. Výtvarné řady se v projektu vzájemně podporují a připomínají tak sklenutí klenby v gotické architektuře. Mnohostranný vhled do tématu žákům nabízí pluralitní pohled na svět.

Přechodová forma zřetězených celků se pohybuje mezi řadou a projektem. Ke každému kroku výtvarné řady žák připojuje několik námětových variant a pak pokračuje k dalšímu kroku. Téma se rozšiřuje natolik, že se může stát nepřehledným. Tam, kde se jednotlivé námětové varianty natolik obohacují, že vytvářejí malé výtvarné řady, vzniká výtvarný projekt.

Výtvarné projekty pro jednu nebo více věkových skupin žáků téma podle I. Zhoře obkličují. Obvykle mají tematický charakter s nejrůznějším spektrem přístupů. Náměty se skládají do dílčích výtvarných řad a spojují se do uceleného náhledu na zvolené téma. Děti téma sledují z různých stran a přiměřeně jejich rozumovým a výtvarným schopnostem ho ztvárňují. Výtvarný projekt se proto i během práce s dětmi rodí, roste a proměňuje se.

Afrika – řada Cestovatelé, řada Příroda a přírodní parky, řada Zvířata, lovci a pašeráci slonoviny, řada Ozvěny pravěku a dávné kultury, řada Kontrast bohatství a chudoby

Výtvarný projekt neznamena násilnou konstrukci, ale **vyjasnění důležitých okolností pro pochopení tématu**. Představuje souvislosti uvnitř zřetězeného celku a žáky je učí pojmenovávat, hovořit o nich nebo je výtvarně vyjadřovat. Žák se cítí být středem, kolem něhož plyne život, objevuje nové horizonty a navazuje citové vazby. Projekt mu přináší poznatky o tématu a vyvolává potřebu pokračovat a objevovat. Žádný výtvarně výchovný proces nemá smysl, nedokáže-li učitel zaujatě pronikat za první rovinu pohledu, hledat možnosti pro zhodnocení informací, asociovat, uvažovat o hlubších vrstvách v námětech atd.

Výtvarný projekt je závislý na osobě učitele, na jeho invenci, tvořivosti a představivosti, na jeho světovém a výtvarném názoru. Rámec projektu vyjadřuje záměr učitele, a proto je závazný, v řadě aspektů je však schopný rozšíření o představy dětí. **Učitel a žák tak zaujímají nový vztah**. Učitel nejen učí, ale podněcuje žáky k výtvarné i duševní práci, žák nabízí podněty pro dotváření výtvarného projektu nebo je sám pro sebe realizuje.. Učitel se musí odborně připravit na otázky, připomínky i na případný nesouhlas žáků: Být natolik připravený, aby mohl odpovídat na otázky nebo poradit, a současně být natolik nepřipravený, aby spolu s dětmi objevoval a nechával se překvapit. Aby si předem nevytvořil představu o výsledku a dogmaticky ji nevyžadoval.

Nad vlastními nápady a nad zajímavými podněty žák zapomíná na svou menší či větší schopnost výtvarně se vyjádřit. Nechává se unést tvořivým objevováním a vyslovuje se přirozeně a bez zábrán. Viditelné výkyvy, spojené s kolísáním a bolestným úsilím během vývoje dětského výtvarného vyjadřování, mizí. Lze zodpovědně říci, že **projektové metody výuky vytlačily z VO ZUŠ všechny**

projevy tzv. krize dětského výtvarného projevu.

Z počátku panovaly obavy, že si budou projekty navzájem podobné. Přehlídka Oči dokořán proto nabídla učitelům **společné téma**, které mělo ověřit, zda hrozí riziko opakování již známých přístupů. Z projektů vzniklých poprvé v roce 1994 jsou vyňaty charakteristické pasáže, které dokazují, že je toto riziko minimální, a neprojevovalo se ani v dalších letech.

Strom aneb ZUŠ recyklující (D. Pucharová, ZUŠ Kyjov)

Papír jako výtvarný prostředek - chráníme strom: Papír jako souhrn částíček dřeva - pozorování pod mikroskopem. * Průduchy v listech, perforace. * Letecký pohled na les, vlastnosti povrchu, tvárnosti nebo soudržnosti papíru. * Struktura buněk dřeva, hra s obaly od zářivek. * Anatomie rostlinné buňky, materiálová experimentace. * Větve stromů, drátěné plastiky s papírovými prvky. * Mechanické opotřebení listů, měkkost, hebkost a splývavost. * Recyklace, papír jako hmota. Deformace papíroviny. * Struktury kůry, experimenty s obaly na vejce. * Výroba užitného předmětu, pletená nebo síťovaná taška. * Papír jako sochařský materiál, kaširovaná plastika.

Strom - úhrn částí se nerovná celku (L. Jeřábková, ZUŠ Z. Mrkose, Brno)

"Byl to kraj rašelinišť a nízkého lesa. Jediný pahorek zvedal se nad plochou mokřin a na tom pahorku rostl po mnohá staletí dub. Vůkolní pralesy, nořící svůj kořen v bahno, zůstávaly nízké, ale dub mohutněl a vzrůstal a zvedal svou korunu výše a výše. Když proteklo korytem řeky nesmírné množství vod, když ty vody natisíckrát již zamrzly a když jejich ledy natisíckrát zas roztály, zdoutnal kmen řečeného dubu a jeho větve usychaly. Tu bylo zdaleka viděti, jak se kostlivá ramena dubu rýsují proti lesknoucí se vodě či proti bouřnému nebi. Strom se stal nepřehlédnutelným z ploché země i z vysokých oblak, neboť blesk bil do jeho větví a každá bouře s ním rozmlouvala." VI. Vančura

Výmluvnost částí - smyslové kontakty s materiálem: Zánik lípy. Hra s kulatinou a pořezanými větvemi. * Topologie kůry - oboustranné otisky kůry. * Vzorník barev, malba vlhkou kůrou, smůlou, zetlelým i ohořelým dřevem, listy. * Struktura dřeva. Pozorování přírodního materiálu v přezvětšení. * Řezy napříč dřevěnými úlomky, otisky hladkých ploch. * Podoby dřeva, nahromadění třísek nebo pilin, hoblin či špalíků. * Vztah dřeva a ohně, proměna tkáně. Kresba ohněm a oharky. * Záznam dotýkání prsty namočenými v popelu. * Intenzita, dynamika a rytmus nástrojů, úderů kladiva, řezání pily, dlabání dláta. * Krajina, komponování z kousků dřeva.

Poznámka:

"Je-li v krajině strom, nepřenesu si ho do laboratoře a neprohližím ho pod mikroskopem, protože si myslím, že k jeho poznání je naprosto nezbytný vítr, který provívá korunou, a tedy ho nelze od stromu oddělovat. A stejně je tomu s ptáky na větvích, a dokonce i se zpěvem těchto ptáků. Cítím velmi silně, že úhrn částí se netýká celku." J. Dubuffet

Malý prales (H. Voříšková, ZUŠ Choceň)

"Daleko odtud, v jedné zemi, kde je pořád teplo, byl jednou jeden překrásný malý prales. V něm bylo bažinaté jezero, na jehož hladině pluly lekníny, a mezi obrovskými chlebovníky kvetlo tisíc orchidejí, z nichž jedna se opičila po kráse druhé. Ale opice tu nebyly žádné. Vůbec tady nebyla žádná zvířata. Až jednoho dne..." G. Ruck-Pauquetová, "V každém lese je myš, která hraje na housle"

Ostrov pro malý prales: Ostrov, keramická miska. * Slavnost zasévání semínek. * Drobná zvířátka našla druhý domov.

Ze života pralesních stromků: Záznam postupujícího klíčení. * Obrázky ze života semínek a stromků. Rozfázování děje.

Člověčí a stromové generace: Srovnání generací stromů a lidí. Setkání pralesů a jejich kreseb s fotografiemi dědečků a babiček. Asociační prorůstání

představ.

Je to jako na začátku: Mezi nově zasetými semínky se na ostrově objevily pralesní děti, které se tak setkaly se svými dědečky.

Strom a člověk (Z. Dvořáková, J. Štěpánková, ZUŠ Klatovy)

Setkání se stromem: Sbírka materiálu z lesní půdy, uspořádání nálezů, kreslířský přepis, zvětšeniny v polyekranové kompozici, textury. * Variace struktur a barev lesní půdy, tisk, násobení a převrácení otisků. * Pronikání a upevnění kořenů v půdě, přísun živin. * Přírodní pochody. Záznam nádechu a výdechu stromu, proměny rytmu, intenzita látkové výměny, proudění mízy. * Chemické procesy ekosystému, vypařování vody, pohyb listů, růst a vadnutí. Částičky živin a jejich rozptýlení v organismu. * Stýkání světa stromu a živočichů - dotek ptačích křídel, zaječí srsti, veveříč drápků, myších zoubků. * Vzkazy, jak si stromy povídají. Komunikační propojení stromů, akce v přírodě.

Nejmenší obyvatelé lesa - Mravenci: Tělo mravence a jeho anatomické detaily v silném přezvětšení. Atlas o mravencích, jejich životě a prostředí. * Bludiště udupaných steziček - loviště. * Královna jako dárkyně života. Svatební let - rojení, víření, shlukování. Hra s drobnými prvky. * Osamocenosť královny - proměny proporcí těla, strojový rytmus kladení vajíček. * Číhající nebezpečí - války, jazyk mravenečnicka a jiné.

Písmo lesa (V. Roeselová, ZUŠ Biskupská, Praha 1)

List: Krajina barevných tónů, linií a přezvětšených textur. * Seschlý list, kresba a současně povrch. * Pohyb plochy v prostoru - plastická koláž na drátěné kostře. * Kompoziční variace - osová souměrnost, narůstání tkání, zvětšování listu. * Vztah siluety listu a jeho pozadí. Využití rozdílné hustoty rovnoběžných linií pro vytváření rastrů.

Kůra: Bludiště zářezů a ploch. Sbírání vzorků. * Lineární přepis přezvětšených vzorků. * Reliéf různých druhů kůry - plastická studie. * Detail kůry a jeho postupné zvětšování. Objev lapidárního znaku. * Detaily jako písmo lesa, vznik stylově blízké abecedy.

Stavba výtvarných projektů

Výtvarné projekty nelze utřídit podle jejich stavby jako výtvarné řady. Koncepce, rozsah a přidaná hodnota projektů se natolik liší, že nemají společné rysy.

Při přípravě projektu učitel nejprve uvážlivě volí téma a zaznamenává jeho základní větvení. Ve středu námětové mapy leží zvolené téma, z něj vychází několik linií, vymezujících jednotlivé výtvarné řady (tzv. sluníčko). Linie obsahují např. podoby prostředí, jevy s nimi spojené, mýty nebo příběhy, vztahy a jejich sociální významy atd. Vývoj od námětové mapy k projektu postupuje pomalu: rodí se pohledy na téma, náměty se shlukují, objevují se asociace a pořadající myšlenky. Nad námětovou mapou si učitel uvědomuje, kam lze náměty umístit. Upřesňuje **srozumitelnost řad přiměřeně věku žáků a jejich schopnostem**. Spojuje je s výtvarným problémem, s výtvarnou technikou a s výtvarnou kulturou.

Zadání, která se nedaří do jednotlivých řad logicky včlenit, je třeba opustit, protože koncepci projektu znejasňují. Nelze se ani dotknout všech nápadů, přílišná šíře projektu může rozmělnit myšlenku nebo záměr.

Čím rozsáhlejší téma učitel volí, tím snáze se v něm ztratí – Civilizace, Zrod

a vývoj života nebo Kultury přírodních národů jsou témata na celý rok. Rozsah projektu pak žáky snadno unaví a zájem vyprchá.

Výtvarný projekt obvykle začíná představením tématu, např. souborem fotografií, výtvarnou akcí, návštěvou muzea nebo galerie, odbornou přednáškou nebo jinou motivací. Na představení tématu děti odpovídají debatami a nabízejí nápady, které v projektu nenašly a které je oslovují. Hledají inspirační zdroje a obrazový materiál, listují knížkami o umění, brouzdají po internetu atd. Poučení se pak obrací k výtvarnému řešení námětů a k jejich realizaci.

Výtvarný projekt není omezen stářím žáků, ani počtem skupin se značným věkovým rozpětím: Nejmladší děti si více hrají a vyprávějí, starší žáci s porozuměním navazují na obecné znalosti a soustřeďují se na výtvarný jazyk, během dospívání častěji uplatňují studijní postupy, experimentují a proměňují téma, hledají inspiraci v současném umění nebo i v designu.

Malé výtvarné projekty obsahují dvě tři řady a trvají několik málo měsíců. Jsou vhodné pro jednu nebo dvě skupiny žáků, kteří si s plným nasazením vychutnají každý krok, a žádný detail jim neunikne.

První veřejné vzduchoplachtění na strojích vlastní výroby, (M. Brázdová, ZUŠ V. Kaprálové, Brno)

Sto let létání - Listy o dějinách letectví s přepisy dobových snímků. * Jaký stroj bych si vymyslel já? Návrh prostorového objektu. * Živý prostor, pozadí za létajícím strojem. * Vzduch a vítr. * Letadla a vzducholodě. Model z nekovových prvků, velikost 100 až 150 cm.

Svět leteckých představení - Kresby a snímky z přelomu století, xerokopie. * Nechte se vyfotografovat v dobovém oblečení. * Postavy lidí v životní velikosti jako plošné kulisy. * Studie pohybu, běh za obručí, hra s vozíkem. * Výtvarné řešení samohybů, automobilů a kol. * Dobové kostýmy z papíru v černé a bílé škále pro vernisáž výstavy.

Pozvání na první veřejné vzduchoplachtění - Přijďte se podívat! Pozvánka a plakát - geometrické členění plochy. Soutisk z matric. * Co všechno víme o létajících strojích? Naučná tabule. * Konstrukce létacích strojů - cesta od myšlenky k návrhům, realizace létajících strojů z přírodních materiálů. * Vynálezcí, spojené kresby a xerokopie. * Značky létajících strojů - názvy a kódy na trupu létajících strojů.

Velký výtvarný projekt s promyšlenou konstrukcí nedovoluje, aby se v chaosu volně poskládaných pohledů vytratila souvislost mezi náměty. Smysl má pak jednotlivé části projektu určit různým skupinám žáků a do hloubky je s nimi rozvést. Následující dílčí výtvarné řady nabízejí, aby si každý zvážil, pro jakou věkovou skupinu by náměty použil:

Labyrint (Lada Stará, ZUŠ Nové Strašecí):

Motivace starověkou bájí o Labyrintu: Výtvarná parafráze mýtu o Théseovi, Mínóovi, Ariadné aj. - souvislé vyprávění, seriál. * Portrét Minotaura, prostorový objekt nebo dokreslená silueta v životní velikosti. * Kostry obětovaných - výraz nebezpečí. * Konstrukce křídel pro Ikara a Daidala, spojených s vystřiženou siluetou těla ve skutečné velikosti. * Listy o architektuře, nepřehledné půdorysy paláců, katakomb, barokních zahrad. * Kniha v neznámém písmu, příběh o hledání tajemství.

Přírodní labyrinty: Kresba typických přírodních labyrintů, chodbičky dřevokazů, řez zelím. * Řez mraveništěm, hry s plastickou texturou povrchu. * Předávání zpráv, kontrast chaosu a řádu. * Lov, pěšiny zvířat, hra s otiskováním stop. * Svět krtků, svět nad zemí a pod zemí. Lineární a barevné kontrasty. * Dopis

brouků člověku, řešení obálky a známky. Grafický design ze zvířecích stop.

Setkávání s civilizačními labyrinty: Moje cesta do školy, po domě aj. Stereotyp pohybu ve známém prostoru. * Bludiště lidských činností, labyrint zmuchlaných drátů. * Bludiště všedních dnů, pocit paniky či ztráty orientace. Hledání v plánu města. * Labyrinty moderní techniky, schéma počítače a jeho převod do grafiky. * Pohled do rádia nebo televize, proměny či doplňky technické kresby a písemné zdůvodnění změn.

Labyrinty v nás: Bludiště mezi sloupy vlasů motivované dílem Gulliverovy cesty od J. Swifta, uspořádání hustých linií. * Stavba lidského těla, struktura nervových tkání, epitelu, plicní nebo jaterní tkáně. * Řád v lidském těle. Bludiště snědeného sousta, bolesti a naše reakce, cesta červené krvinky atd. * Bludiště mého mozku. Zmatené myšlenky, horečka, sny. Spojení plošné a plastické linie. * Cesta od narození ke smrti, vazba na dílo E. Muncha "Tanec života".

Návrat k Řecku: Prvky architektonické kompozice, zeď a sloup, kladí, krov, schodiště. Koncepční a stavební rovnováha. * Půdorysy řeckých akropolí, rekonstrukce zbytků zdiva. * Kresba papírového modelu. * Individuální projekty: vytváření labyrintů, písemná a obrazová dokumentace. * Pocit člověka zajatého v tajemném světě, řešení vnitřního prostoru. * Labyrint, kontrast tajemství a reality. Dokreslení snímku či reprodukce, literární úvaha. * Stupňování napětí v instalaci cesty Labyrintem k uvězněnému Minotaurovi.

Aby nebyl výtvarný projekt jednostranný, je nutné sledovat **různé složky výchovně vzdělávacích procesů:** Hledat v námětech koncepty a prekoncepty, provázat náměty s výtvarným jazykem, místy povýšit výtvarný problém a jen volně ho motivovat námětem. Pozorovat skutečnost, vyhledávat smyslové kontakty s realitou, dobře se dívat a viděné uplatňovat s výtvarným posunem, zařazovat prostorovou tvorbu, využívat komunikaci a sebereflexi v duchu nových médií a nabízet tak jiný druh výtvarné řeči, který navozuje neznámé prožitky jako zdroj inspirace.